

## לימוד תורה

במדבר פרק י"א פסוק כ"ח

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה--עֶבֶד ה'; וַיֹּאמֶר ה' אֶל-  
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון, מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר. ב מֹשֶׁה עֶבְדִּי,  
מֵת; וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, אַתָּה וְכָל-  
הָעָם הַזֶּה, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְהֶם לְבְנֵי  
יִשְׂרָאֵל. ג כָּל-מְקוֹם, אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף-רַגְלְכֶם בּו-  
לְכֶם נִתְּתִיו: כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, אֶל-מֹשֶׁה. ד  
מִהַמְדָּבָר וְהַלְבִּנוּן הַזֶּה וְעַד-הַנְּהַר הַגָּדוֹל נְהַר-  
פָּרָת, כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים, וְעַד-הַיַּם הַגָּדוֹל, מְבֹאֵר

דברים פרק ו' פסוק ד'

ד שָׁמַע, יִשְׂרָאֵל: ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד. ה וְאַהֲבָתָּה, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ,  
בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ, וּבְכָל-מְאֹדְךָ. ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר  
אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם--עַל-לִבְּךָ. ז וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ, וְדִבַּרְתָּ בָּם,  
בְּשַׁבְּתְךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִבְתְּךָ בְּדֶרֶךְ, וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ. ח וְקִשְׁרַתְּם  
לְאוֹת, עַל-יָדְךָ; וְהָיוּ לְטֹטְפֹת, בֵּין עֵינֶיךָ. ט וְכִתְּבַתְּם עַל-מְזוֹזוֹת  
בֵּיתְךָ, וּבְשַׁעְרֶיךָ. (ס)

❖ מה משמעות השינון לבנים?

הַשָּׁמַע--וְהָיָה, גְּבוּלְכֶם. ה לא-יִתְּנֶצֶב אִישׁ לְפָנֶיךָ, כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ: כְּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם-מֹשֶׁה אֲהִיָּה עִמָּךְ, לֹא אֲרַפֶּךָ וְלֹא אֲעֲזֹבְךָ. ו  
חֲזוּק, וְאָמַן: כִּי אַתָּה, תִּנְחַל אֶת-הָעָם הַזֶּה, אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבוֹתֶם לָתֵת לָהֶם. ז רק חֲזוּק וְאָמַן מְאֹד, לְשֹׁמֵר  
לְעִשׂוֹת בְּכָל-הַתּוֹרָה--אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֶבְדִּי, אֶל-תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל: לְמַעַן תִּשְׁכַּח, בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ. ח לא-יְמוּשׁ סִפֵּר  
הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וְהָיִיתָ בּו יוֹמָם וְלַיְלָה, לְמַעַן תִּשְׁמֹר לְעִשׂוֹת, בְּכָל-הַכְּתוּב בּו: כִּי-אִז תִּצְלִיחַ אֶת-דְּרָכְךָ, וְאִז תִּשְׁכַּח. ט  
הַלֹּא צִוִּיתֶךָ חֲזוּק וְאָמַן, אֶל-תַּעֲרֹץ וְאֶל-תַּחַת: כִּי עִמָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ. ופ

❖ מדוע חשוב להגות בתורה יומם ולילה?

מדרש רבה שמות, פרשה ל"א

ויקחו לי תרומה, הה"ד (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל  
תעזובו, אל תעזבו את המקח שנתתי לכם, יש לך אדם שלוקח מקח  
יש בו זהב אין בו כסף, יש בו כסף אין בו זהב, אבל המקח שנתתי לכם  
יש בו כסף שנאמר (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף, יש  
בו זהב שנאמר (שם תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב, יש אדם לוקח  
שדות אבל לא כרמים, כרמים ולא שדות, אבל המקח הזה יש בו שדות  
ויש בו כרמים שנא' (שיר שיר השירים ד) שלחך פרדס רמונים, יש לך  
אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו אבל משכר הסרסור נתודע  
מה לקח, כך התורה אין אדם יודע מה היא אלא משכר שלקח משה  
שנאמר (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן אור /עור/ פניו בדברו אתו, ויש  
לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי  
כביכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה, משל למלך שהיה לו בת  
יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו  
אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך  
אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא זו טובה עשה לי שכל מקום  
שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את  
בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש  
הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול אלא בכל מקום  
שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש.

❖ מה משמעות לימוד התורה על פי המדרש?

מדרש שיר השירים רבה א, נב

בן עזאי היה יושב ודורש והאש סביבותיו, אזלון  
ואמרון לרבי עקיבא ר' בן עזאי יושב ודורש והאש  
מלהטת סביבותיו, הלך אצלו ואמר לו שמעתי  
שהיית דורש והאש מלהטת סביבך, אמר לו הן אמר  
לו שמא בחדרי מרכבה היית עסוק, אמר לו לאו,  
אלא הייתי יושב וחורז בדברי תורה ומתורה  
לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים  
כנתינתן מסיני והיו ערבים כעיקר נתינתן, וכן עיקר  
נתינתן מסיני לא באש היו נתנין הה"ד (דברים ד)  
וההר בוער באש,  
ר' אבהו היה יושב ודורש ואש מלהטת סביבותיו  
אמר שמא איני חורז בדברי תורה כתיקנן דאמר ר'  
לוי אית (יש) דידע למחרוז ולא ידע למקדח (ללהוט)  
ואית דידע למקדח ולא ידע למחרוז ברם (אבל) אנא  
הוינא חרוזא ואנא הוינא קדוחא.

❖ מה היחס בין חריזה ללהט האש?

❖ מה הסכנה בלהט הלימוד?

❖ מהם הגורמים שיכולים להביא להתלהטות הלימוד



3

אגלי טל, הקדמה

ספר החינוך, מצווה תיט

מצות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר כיצד נעשה המצוות ונשמור ממה שמנענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת, ועל כל זה נאמר [דברים ו', ז'], ושנתתם לבניך, ואמרו זכרונם לברכה [ספרי כאן], בניך, אלו תלמידך, וכן אתה מוצא שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר [מלכים ב' ב', ג'], ויצאו בני הנביאים. ושם נאמר, ושנתתם, שיהיו מסודרין בתוך פיק, כשאדם שואלך דבר אל תהא מגמגם לו, אלא תהא אומר לו מיד. ונכפלה מצוה זו במקומות רבים שנאמר [דברים ה', א'], ולמדתם ועשיתם, למען ילמדון [שם ל"א, י"ב], ולמדתם אותם את בניכם [שם י"א, ט"ז].

שמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורתנו הקדושה, ואמרו כי הלומד ומחדש חדושים ושמח ומתענג בלימודו, אין זה לימוד התורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה. אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו.

ובאמת זה טעות מפורסם. ואדרבא, כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה - להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה...

ומדינא דהלומד לא לשם מצות הלימוד, רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו, הרי זה נקרא לימוד שלא לשמה, כהא דאוכל מצה שלא לשם מצוה רק לשם תענוג אכילה, ובהא אמרו 'לעולם יעסוק אדם כו' שלא לשמה שמתוך כו'. אבל הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו הרי זה לימוד לשמה, וכולו קודש, כי גם התענוג מצוה.

שורש מצוה זו ידוע, כי בלמוד ידע האדם דרכי השם יתברך, וזולתו לא ידע ולא יבין ונחשב כבהמה.

4

שי עגנון, המפתח שנאבד

מק חמשה עשר / המפתח שנאבד

אמול הייתי שמת כאילו כל העולם שלי הוא היום אני עצב כמי שאבד לו עולמו. מה אירע. כשביקשתי ליכנס לבית המדרש לא מצאתי את המפתח. אמרתי לעצמי, שמא הנחתיו במלון בשעת לבישת אדתי. חזרתי למלון ולא מצאתי את המפתח. אמרתי לעצמי, שמא אבדתי בדרך. חזרתי על כל הדרכים ולא מצאתי.

הלכתי אצל בית המדרש ועמדתי לפני הדלת הנעולה. שבע מחשבות חשבתי בשעה קלה, וזו אחת מהן. בית המדרש קיים ואני עומד מבחן. מפני שאבדתי את המפתח ואיני יכול ליכנס. מה יעשה אדם ויכנס. ישבור את הדלת ויכנס.

אבל דלת זו כזה יפה מכחי אני. כמה שטרחתי עליה לא עלה בידי לפתחה. אבותינו שהיו בונים בתי כנסיות ובתי מדרשות היו עושים להם כתלים עבים, דלתים ומנעול. נעלו דלתות בית המדרש אינו נפתח אלא למי שהמפתח בידו.

נחזור לענייננו. המפתח נעלם ואיני יכול ליכנס לבית המדרש. אמר דוליק, דלת שאינה נפתחת מביאים גרון ומשברים אותה. אמרה קרולקה, אלי שלי, אלי שלי, אפשר עושים בבית תפילה כך ליגלג עליה דוליק ואמר, בשלכם אין אנו רשאים. בשלנו אנו רשאים. כיסתה קרולקה פניה בסינרה ואמרה, אל תשמע לו אדון, אל תשמע לו.

מיום שנעל בית המדרש בפני איני מוצא מקום לעצמי. עד שלא אבדתי את המפתח הייתי יוצא לשוק ומדבר עם הבריות או יוצא ליער או מטייל בשדה. משאבד לי המפתח נעשו כל המקומות זרים לי. אם יצאתי לחוץ, לא מצאתי קורת רוח מיציאתי, ואם חזרתי למלון, לא מצאתי קורת רוח מן המלון. אבל אני לא נתתי לרוח רעה שתשלוט עלי. אלף דרכים הייתי בודה לי. פעמים לשם טיול ופעמים לבקש את המפתח. לסוף נתרגלו רגלי בהליכה. רגלי נתרגלו. נפשי לא נתרגלה. הנפש הזאת היתה כבדה עלי ורגלי היו טוענות אותה בקושי. בכל יום הייתי בולש את חזרי. לא היה מקום שלא חיפשתי.

ידע הייתי שכל טרחתי על חנם, אף על פי כן הייתי חורר ומבקש. פעמים הרבה רצתי לבית המדרש. שמא יעשה לי הקדוש ברוך הוא גם ויפתח לפני את הדלת. אף בגל השמות שבעורה חיפשתי, שכשהייתי בחור והייתי משכים ומעריב לבית המדרש הייתי צופן שם את המפתח. שאם יקדמני אחר ימצאנו שם.

יום אחד מצאני דניאל ב"ח. שחה על רגלו של עץ ואמר, יעשה מר כדרך שעשיתי אני. אם אבד לו מפתחו יעשה לו מפתח אחר.

עצה פשוטה פשט לי ב"ח ולא קידמהו בה אדם. עד שבא הוא ופשט לי. הוסיף דניאל ב"ח ואמר, הריני שולח לו את המסגר ויעשה לו מפתח חדש.

קשים היו הימים שצפית לביאת המסגר. כל מי שנכנס למלון ולא הכרתי אותו הקפיצני ממקומי ורצתי לקראתו. וכשראיתי שלא זה הוא המסגר, נדמה לי כאילו בא להתל בי.

אם לא ידעתי דירתו של המסגר ידעתי את דירתו של ב"ח. הרי הוא יושב עמי ממש כותל בכותל. יכול הייתי לילך אצלו ולשאול על המסגר. ומה גרם שלא הלכתי, טרדת בית המדרש שהייתי מקיף אותו ובודק, שמא אמצא בו פרצה ואכנס. בית המדרש הישן עמד שלם מכל צדדיו ולא נמצאה בו פרצה. אבותינו כשהיו בונים בתים לתורה דקדקו שיהו שלמים מכל צדדיהם.

שוב חשבתי על הספרים שנשתיירו בבית מדרשנו הישן. מעט מהרבה נשתיירו שם, וכל זמן שהיה המפתח בידי הייתי נכנס ולומד בהם, משאבד המפתח ואיני יכול ליכנס וללמוד, מי ילמד בהם?



5

כשאני יושב ללמוד הנני נמצא תיכף ומיד בחבורת חכמי המסורה. היחס ביננו הוא אישי. הרמב"ם מימיני, ר"ת משמאלי, רש"י יושב בראש ומפרש, ר"ת מקשה, הרמב"ם פוסק, הראב"ד משיג. כולם הם בחדרי הקטן יושבים סביב לשולחני. המה מביטים עלי בחיבה, משתעשעים עמי בסברא ובגמרא, מעודדים ומחזקים אותי כאב.

אין תלמוד תורה רק פעולה לימודית, אין עסק בדברי תורה רק עניין טכני... היא חוויה כבירה של התיידדות של דורות הרבה, התחברות של רוח ברוח, איחוד של נפש בנפש. אלה שמסרו את התורה ואלה שקיבלו אותה מזדמנים יחד לפונדק היסטורי.  
*הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, וביקשתם משם*

6

"אני כבר לא דתי, אני תרבותי. אני משמר תרבות. אני מחפש ושומר ערכים כמו למדנות, חסד, חוסר הגשמה של האל (זה ערך בעיניי), שבת כערך תרבותי (קשר לנקודות זמן). אבל אני כבר לא מאמין במחוייבות. אני מאמין שברמה האישית אתה מחויב למשהו רק מתוקף הבחירה שלך. אין מחויבות דתית שהיא מתוקף משהו חיצוני. הבחירה שלי, בעקבות החינוך שלי, היא להיות קשור לתרבות הזו. ברמה הלאומית אני חושב שהדרך הבריאה ליצור קהילה יהודית-לאומית היא להתייחס אל הדת כאל תרבות. בנקודה הזו אני מתחבר דווקא למסורתיות הספרדית - לעשות קידוש וללכת לראות כדורגל." בחיך מוסיף חמי ואומר: "בעצם, כל האידיאולוגיה שאני פורש עכשיו היא בדיעבד. מלכתחילה אני חושב שאני פשוט סנטימנטלי ולא יכול בלי זה. אני מתגעגע ולא יכול להתנתק".

בישיבה, כל המאמץ בלימוד היה להצדיק את העולם שבו התחנכתי, מאמץ אמיתי. ברגע שהשתחררתי מהמחויבות הזאת המאמץ נעשה אחר. לראשונה הבירור הוא לא מתוך ידיעת האמת עוד בטרם שואלים, ובבת אחת נפתח בפני מקור להמון אפשרויות.

*מתוך "שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמיים"*

*כתבה על בוגרי ישיבות שהורידו את הכיפה אך ממשיכים ללמוד תורה*

## 7 ר' חיים מוולוז'ין, "נפש החיים"

ענין עסק התורה לשמה, האמת הברור, כי לשמה אין פירושו דביקות כמו שסוברים עתה רוב העולם, שהרי ארז"ל במדרש שבקש דוד המע"ה מלפניו יתברך שהעוסק בתהלים יחשב אצלו יתברך כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים, ואם נאמר שלשמה פירושו דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום?

מהי העמדה שמציג

וגם כי היה די לענין הדביקות, במסכת אחת או פרק או משנה אחת שיעסוק בה כל ימיו בדביקות, ולא כן מצינו לרז"ל שאמרו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה הלכות ואגדות כו', והיינו כי מהעלותו על לבו תמיד כי עדן לא יצא ידי חובתו עסק התורה לשמה במה שלמד עד עתה, לזאת היה שוקד כל ימיו להוסיף לקח תמיד מיום ליום ומשעה לשעה:....

ר' חיים בקטע זה?

כיצד הוא דוחה

אותה?

אבל האמת, כי ענין לשמה פירוש לשם התורה, והענין כמו שפירש הרא"ש ז"ל על מאמר ר"א בר' צדוק (נדרים נ"א א), עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן, ז"ל עשה דברים לשם פעלן - לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן - כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות



עכ"ל. דקדק לבאר שינוי לשונו דר"א ב"צ, שבעשיה אמר לשם פעלן, ובדבור אמר לשמן, לכן בענין העשיה פירש לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו, ובענין הלמוד פירש לשם התורה כו', וכוונתו ז"ל מבואר היינו, כי עשיית המצוה ודאי שצריכה להיות למצוה מן המובחר בדביקות ומחשבה טהורה שבטהורות כפי שכלו והשגתו, כדי שיתקלס עילאה לגרום תיקוני העולמות וכחות וסדרים העליונים, זהו לשם פעלן כי כל פעל ה' למענהו וארז"ל לקלוסו [...]

אבל על הנהגת האדם בשעת עסק התורה בדיני המצות והלכותיהן אמר ודבר בהן רצה לומר, הדבור בעניני המצות והלכותיהן, יהיה לשמן, פי' לשם הדברי תורה, היינו לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול [...]

כיצד מסביר ר' חיים את הביטוי "תורה לשמה"?

## 8 הרב אברהם יצחק הכהן קוק, אורות התורה.

**[פרק ב']** ענין תורה לשמה - לשם התורה. כי מציאות החכמה הוא רצון השי'ת שתהי' בפעל, והיא מציאות יותר נחמדה ומעולה מכל מה שאפשר להחשב, ואין החסרון כי אם מצדנו, שמצד היותנו שקועים בגוף אין אנו מכירים כל ענין וחוקק ועילוי מציאותה. וחכמת התורה הרי היא הגילוי האלהי כפי רצונו ית' הבא מצד עבודתנו ותלמודנו. והנה כל הלומד תורה הוא מוציא מהכח אל הפעל את מציאות חכמתה מצד נפשו, ובדאי אינו דומה האור המתחדש מצד חיבור התורה לנפש זו לאור הנולד מהתחברותה לנפש אחרת, ואם כן הוא מגדיל התורה ממש בלמודו, וכיון שהקב"ה רוצה שיגדיל תורה, הדרך הישר הוא שילמד האדם מצד אהבתו את האור הגדול, שרוצה השי'ת בגילוי מציאותו, שיתגדל יותר ויותר. ומכל שכן לחדש בתורה, שהוא ודאי הגדלת התורה ממש באור כפול.

**[פרק ז']** ישנן כמה סבות, המעכבות את האדם מדברי תורה, שלא יכנסו בלבבו, ותמיד צריכים לדעת מה היא הסבה המעכבת באותה השעה שהעכוב הוא מורגש, כדי שידע באיזה אופן להסיר את הסבה, כדי שיפתח לבו להקשר יפה בדברי תורה. כי אם לא ידע את הסבה הנכונה, יש שיטרח הרבה להסיר סבה אחרת, שהיא באמת אינה מעכבתו עכשיו, והסבה השולטת עכשיו, שהיא מעכבתו כעת מקישורה של תורה, תשאר בעינה, ויעמוד האדם במבוכתו. והסבות הללו יש מהן שהן רוחניות, ויש שהן גשמיות, יש שהן באות מחסרון הכשרה של קודש, ויש שהן באות מחסרון הכשרה של חול.

**[פרק ט']** ישנם שיצאו לתרבות רעה, מפני שבדרך למודם והשלמתם הרוחנית בגדו בתכונתם האישית המיוחדת. הרי שאחד מוכשר לדברי אגדה, ועניני ההלכה אינם לפי תכונתו להיות עסוק בהם בקביעות, ומתוך שאינו מכיר להעריך את כשרונו המיוחד הוא משתקע בעניני הלכה, כפי מנהג המורגל, והוא מרגיש בנפשו נגוד לאלה הענינים שהוא עוסק בהם, מתוך שההשתקעות בהם אינה לפי טבע כשרונו העצמי. אבל אם הי' מוצא את תפקידו וממלאו, לעסוק בקביעות באותו המקצוע שבתורה, המתאים לתכונת נפשו, אז הי' מכיר מיד שהרגשת הנגוד שבאה לו בעסקו בעניני ההלכה לא באה מצד איזה חסרון בעצמם של הלמודים הקדושים והנחוצים הללו, אלא מפני שנפשו מבקשת מקצוע אחר לקביעותה בתורה, ואז הי' נשאר נאמן באופן נעלה לקדושת התורה, ועושה חיל בתורה במקצוע השייך לו, וגם עוזר על יד אותם שידם גוברת בהלכה, להטעימם מנעם האגדה. אמנם כיון שאינו מכיר את סבת הרגשתו הנגודית בלמוד, והוא מתגבר נגד טבעו, תיכף כשנפתחים לפניו איזה דרכים של הפקר הוא מתפרץ ונעשה שונא וער לתורה ולאמונה, והולך מדחי אל דחי, ומהם יצאו מה שיצאו מבני פריצי עמנו, המתנשאים להעמיד חזון ולסמות עינו של עולם. - ובחלוק המקצועות השונים בסדרי הלמוד, לפי התכונות הנפשיות השונות, יש מי שנטייתו חזקה לחכמות מיוחדות, שגם הוא צריך ללכת לפי נטיתו הפנימית, ויקבע עתים לתורה. וזה יעלה בידו, כי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, וכבר נסתפקו ה"תוספות ישנים" בשלהי יומא בזה, מה שיהיה עיקר וטפל, ובכלל הדבר תלוי לפי התכונה וטבע הנפש של כל אחד ואחד.

❖ כיצד מפרש הרב קוק את הביטוי "להגדיל תורה"?

❖ מה הכי חשוב בלימוד תורה על פי הרב קוק?